

BANKACILIKTA YENİ NESİL FİNANSAL ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN UYGULAMA ÖNERİSİ*

Dr. Mehmet Oğuz KÖKSAL**

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN***

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Haziran 2017; 19(2); 439 - 455

ÖZ

Günümüzde klasik türev ürünlerin yanında yeni nesil türev ürünler ve diğer finansal araçlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bankacılık sektörü ise türev ürünler ve yeni nesil finansal araçları en çok kullanan sektörlerden birisi olarak gelişmelere en duyarlı bir yapıya sahiptir. Bu çerçevede bankacılık sektörü için, türev ürünler ve yeni nesil finansal araçların kullanımının artması, bu ürünlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin sorunları da beraberinde getirmiştir. UMS ve UFRS’ler çerçevesinde dünyada ve ülkemizde türev ürünlere yönelik standartlar belirlenmiştir. Buna karşılık yeni nesil finansal ürünler için düzenlemelerin muhasebeye uygulanmasına yönelik özellikle ülkemizde henüz bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, öncelikle yeni nesil finansal ürünler kısaca tanımlanmakta, konuyla ilgili var olan düzenlemeler belirtilmekte ve son olarak yeni nesil finansal araçlardan birine ilişkin örnek kayıt uygulaması sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Nesil Finansal Ürünler, Yeni Nesil Finansal Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi

JEL Sınıflandırması: M40, M41

APPLICATION PROPOSAL RELATED TO THE ACCOUNTING OF NEW GENERATION FINANCIAL PRODUCTS IN BANKING

ABSTRACT

Today, a new generation of derivatives and other financial instruments besides classic derivative products has become widespread. The banking sector is the most sensitive sector to the development of

* Makale gönderim tarihi: 20.04.2017; kabul tarihi:25.05.2017

Bu makale “Bankacılıkta Yeni Nesil Finansal Ürünlerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Dünya ve Türkiye Uygulamalarının İncelenmesi ve Türkiye İçin Uygulama Önerisi” konulu tezden üretilmiştir.

** mokoksal@gmail.com

*** Başkent Üniversitesi,nakdogan@baskent.edu.tr

the derivative products and new generation financial instruments as a sector that uses the most. In this context, for the banking sector, increased use of derivatives and new generation financial instruments, has led to problems for the accounting of these products. In accordance with IAS and IFRS, the standards for derivative products were determined in the world and in our country. In contrast, there is no clear work, especially in our country for the implementation of the regulations on accounting for the new generation of financial products. In this study, new generation of financial products is primarily introduced. Then, the relevant accounting regulations are offered. Finally, a sample recording application for one of the next generation financial instruments is presented.

Keywords: New Generation Financial Products, Accounting for New Generation Financial Products

JEL Classification: M40, M41

1. GİRİŞ

Yapılandırılmış finansal ürünler, finansal kesim açısından vazgeçilemeyecek araçlar olup özellikle son yıllarda çeşit ve hacim bakımından büyük ivme kazanmışlardır.

Türev ürünler değeri başka bir finansal varlığın değerine bağlı olarak ortaya çıkan finansal ürünlerdir (Dubofsky ve Miller 2003, 3). Söz konusu varlıklar, yabancı para, faiz oranı, tarımsal ürünler, hisse senedi, tahvil gibi finansal varlıklar ile çeşitli ürünler ve göstergeler olabilmektedir. Yapılandırılmış finansal ürünler ise yatırımcılara yeni yatırım alternatifleri oluşturmak üzere birden fazla finansal ürünün (bu ürünlerin çoğunda ürünlerden birini türev ürünler oluşturmaktadır) bir araya getirilmesiyle türetilmiş karmaşık araçlardır. Temelde risk transferini gerçekleştiren türev araçlar, aynı zamanda spekülasyon ya da arbitraj amaçlı da kullanılmaktadır.

Klasik türev ürünler yanında, yoğun talebe bağlı olarak ortaya çıkan yeni nesil türev ve diğer finansal araçların dünya çapında büyük hacimlere ulaşması ve ülkemizde de giderek yaygınlaşması, konuya ilişkin yeni muhasebe kayıtlarına olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Türev ürünlere ilişkin olarak; yapılan işlemlerin çeşidindeki ve miktarındaki artış, bu araçlarla gerçekleştirilen işlemlerin finansal etkilerinin mali tablolara nasıl yansıtılması gerektiği konusunu gündeme getirmesi sonrası bu ürünlerle yapılan işlemlerin kayıtlanması, değerlemesi ve raporlanması ile ilgili sorunların aşılması ve farklı uygulamalara son verilmesi amacıyla Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından türev araçların muhasebeleştirilmesini de içeren 32 ve 39 numaralı Uluslararası Muhasebe Standartları ile 7 ve 9 numaralı Uluslararası Finansal Raporlama Standardı yayımlanmıştır. Ülkemizde de Türkiye

Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) ve daha sonra Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan bu standartlara paralel düzenlemeler yapılmıştır.

Bununla birlikte özellikle yeni nesil finansal ürünlerin giderek çeşitlenmesi ve karmaşık hale gelmesi bunların ilk kayıtlarının ne şekilde yapılacağına ilişkin belirsizlikler yaratmaktadır.

Bu tür işlemleri en yoğun uygulayan bankalar açısından konunun önemi daha da fazladır. Yeni nesil finansal araçları kullanan bankalar için, bunların ne şekilde kayıt altına alınacağı, finansal tablolarda nasıl raporlanacağı, bu araçlardan doğan kazanç ve kayıpların finansal tablolara ne zaman ve nasıl aktarılacağı, son derece önemli konuları oluşturmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Başbilici (2006)'nin çalışmasında türev işlemlerin muhasebeleştirilmesine yönelik mevcut durum ele alınarak değerlendirme yapılmaktadır. Çalışmada ekonomik fonksiyonları açısından bakıldığında, bu tür piyasaların riskten korunma açısından ucuz maliyetli fırsatlar sağladığı belirtilmektedir. Ayrıca gelişmekte olan piyasaların en önemli özelliklerinden birisi olan sistematik riskin yüksek olduğu dikkate alınarak sistematik risk, türev piyasalar yoluyla azaltılabilmektedir.

Muhasebe açısından bakıldığında çalışmada türev araçlara ilişkin bilgilerin mali tablo dipnotlarında veya ekinde sunulan belgelerde yer alması gerekli görülmektedir. Yazara göre IASB'nin IAS 32 ve IAS 39 düzenlemeleri ile türev ürünlerin mali tablolara yansıtılması ve kamuya açıklanması konularında gerekli çerçeve oluşturulmuştur.

Finnerty ve Grant (2006) tarafından yürütülen çalışmaya göre hedge etkinliğinin ölçümünün test edilmesi ve tanımlanması son derece önemlidir ve hedge muhasebesinin zor yönüdür. Çalışmada firmalar hedge muhasebesi yaparken karşılaştıkları seçenekler ortaya konulmak istenmektedir.

Makalede forward, futures ve swap işlemlerinin hedge etkinliğini ölçmek üzere üç yöntem uygulanmıştır. Bunlar Dollar-Offset Yöntemi, Variability Reduction Yöntemi ve Regression Yöntemidir. Yapılan testlerin sonucunda Dolar-Offset Yönteminin en iyi sonucu verdiği görülmüştür.

Haftacı ve Pehlivanlı (2007) tarafından yapılan çalışmada, finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu sık kullanılan hale gelen türev ürünlere yönelik işlemlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili yayımlanan UMS 39 numaralı standart ele alınmıştır.

UMS 39'a getirilen en büyük eleştiri, standartların birden fazla alternatif uygulamaya yer vermesi olarak ele alınmakta, alternatif muhasebeleştirme teknikleri finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini olumsuz etkilemekte, sonuç olarak da finansal tabloları değerleyecek olan kişi ve kurumları yanlış yönlendirmekte olduğu söylenmektedir.

Yine UMS 39'a getirilen diğer bir eleştiri olarak rayiç değer belirlenmesinde tek bir yöntemin belirlenmemiş olmasıdır. Bu durumun, türev ürün piyasalarının henüz etkin çalışmadığı ve sığ olduğu gelişmekte olan ülkelerde ciddi karışıklıklara neden olduğu belirtilmektedir. Çözüm olarak model sayısının bire indirgenmesi önerilmektedir.

2017/2
442

Comiskey ve Mulford (2008)'un çalışmasında FASB tarafından yayımlanan 133 no'lu Hedge Faaliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi düzenlemesi ele alınmıştır. Yazarlara göre düzenleme standart hedge faaliyetlerinin muhasebesini basitleştirmektedir. Raporda firmaların hedge faaliyetlerini muhasebeleştirilmesi ve raporlaması üzerinde durulmaktadır. Çalışmada örnek büyük firmaların raporlamalarına bakıldığında hedge ürünleri oluşturmamalarının nedenleri olarak; dokümantasyon ve izleme maliyetleri, daha etkili olduğu düşünülen kendiliğinden oluşan doğal hedge oluşumları, yeni muhasebe standardının doğal ve daha ekonomik hedge işlemlerinin uygulanmasını sınırlaması ve niteliği yüksek hedge işleminin uygulanamaması ya da çok maliyetli olması belirlenmiştir.

Bunea (2009) tarafından yapılan çalışmada IAS 39 çerçevesinde hedge muhasebesi temel prensiplerine uygun türev araçların muhasebeleştirme işlemleri ele alınmaktadır. Ayrıca Romanya düzenlemelerine göre hedge türevlerinin belirlenmesi ve ölçümüyle ilgili önemli gereksinimler üzerinde durulmaktadır.

Çalışmada risk yönetimi sürecinin önemli bir parçasının hedge muhasebesi olduğu belirtilmektedir. Ancak firmaların büyük bölümü bilgi eksikliğine bağlı olarak henüz türev ürün kullanımına hazır değildir. Bu çerçevede çalışmada muhasebeleştirilmesi kadar eğitim ve tanıtım gibi faaliyetlerle türev araçların kullanımının yaygınlaştırılması gereği üzerinde durulmaktadır.

Zhou (2009)'ca yapılan çalışmada gerçeğe uygun değer hedge muhasebesine uygulanmasını gerektiren SFAS 133'ün gelir tablosuna etkileri araştırılmaktadır. Bu inceleme yapılırken SFAS'ın gelirlere ilişkin bilgi kapsamını geliştirip geliştirmediği ve hedge faaliyetlerinin farklı kategorilerinin farklılaştırılmış muhasebeleştirme düzenleri yaratıp yaratmadığı üzerinde durulmuştur.

Örnek bir bankanın 1995-2005 dönemine ait verileri kullanılarak yapılan çalışmada SFAS 133 sonuçlarının gelirleri daha bilgi verici duruma getirdiği görülmüştür.

Özel (2010) tarafından yapılan çalışmada, bankacılık faaliyetinde etkin bir risk yönetimini gerçekleştirmek için türev ürünlerin hangi durumlarda kullanılacağı ve bu amaçla bankalar tarafından edinilen türev ürünlerin muhasebeleştirilme yöntemleri araştırılmıştır. Yine çalışmada bankalarda riskten korunma amacıyla edinilen türev araçların muhasebeleştirme yöntemleri, ilgili finansal raporlama standartları çerçevesinde ve örnek uygulamalarla ele alınmıştır.

Çalışmanın sonucuna göre türev ürünlerin bankalarda muhasebeleştirilmesine ilişkin olarak, türev ürünlerin bilanço dışı hesaplarda izlenmesinin, bu ürünlerin etkisinin mali tablolara nasıl yansıdığına tespitini güçleştirdiği belirtilmektedir.

Iatridisa (2012) tarafından yürütülen çalışmada IFRS düzenlemeleri ile hedge ve gelir yönetimi arasındaki birliktelik ele alınmıştır. Yine hedge işlemi yapan firmaların finansal özellikleri belirlemeye çalışılmakta ve IFRS'ye geçiş süreci araştırılmaktadır. Ayrıca firmanın hedge ürünleri kullanma ya da gelir yönetimi uygulamasının firma değeri üzerindeki etkilerine bakılmaktadır.

Bulgular hedge işlemi yapanların yapmayanların tersine IFRS'ye geçişte sermaye, gelir, kaldıraç ve likidite açısından olumlu etkilendiğini göstermektedir.

Çalışma sonuçları, riskten korunma ve kazanç yönetimi arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca firma değeri ile riskten korunma uygulaması arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır.

3. YAPILANDIRILMIŞ FİNANSAL ÜRÜNLER

Yapılandırılmış ürünler ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bir tanıma göre yapılandırılmış ürünler, kendilerine özel risk ve getiri profilleri olan türev ürünler ile geleneksel finansal ürünlerin kombinasyonudur (Das 2010). Diğer bir tanımla yapılandırılmış ürünler, getirileri dayandığı bir veya birden fazla varlığa bağlı olarak değişen yatırım ürünleridir. Yine başka bir tanımlamaya göre yapılandırılmış ürünler bir hisse senedine, hisse senedi portföyüne, endekslere, emtialara, vb. ile türev ürünlere dayalı yatırım stratejileridir.

Tanımlar birbirinden farklı gibi görünmekle birlikte, yapılandırılmış ürünlerin iki temel ortak özellikleri şunlardır:

- Her yapılandırılmış ürünün dayandığı ilgili bir varlık söz konusudur.
- Yapılandırılmış ürünlerin sağladığı nakit akışı dayandıkları varlıklara bağlıdır.

Yapılandırılmış ürünler, genellikle bilinen geleneksel finansal ürünler ile türev ürünler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yer alan geleneksel finansal ürünler kapsamında tahvil, bono, hisse senedi, endeks ve mevduat gibi ürünler bulunmaktadır. Yapılandırılmış ürünlerin ikinci bölümünü oluşturan türev ürünler kapsamında ise farklı stratejileri olan ve çeşitli dayanak varlıklara bağlı olarak işlem gören farklı türev ürünler bulunmaktadır.

3.1. Yapılandırılmış Finansal Ürünlerin Türleri

Yapılandırılmış finansal ürünler, risk düzeylerine göre dört gruba ayrılabilir:

- Anapara koruması sağlayan araçlar,
- Getiriyi artıran araçlar,
- Katılımlı araçlar,
- Kaldıraçlı araçlar.

Anapara Koruması Sağlayan Araçlar

Anapara koruması sağlayan yapılandırılmış araçlar en basit ifadeyle, belirlenen vade sonunda başlangıçtaki yatırımı koruyan araçlardır. Bu ürünler başlangıç yatırımının tamamını koruyabileceği gibi bir bölümünü de koruyabilir.

Bu araçların oluşumu incelendiğinde; sabit getirili bir finansal araç ile birlikte bir türev ürünün birleştirilmesi sonucunda oluştuğu görülür. Toplam yatırımın bir bölümü sabit getirili finansal araca, diğer bölümü de türev ürüne yatırılır. Sabit getirili finansal araca yatırılan kısım anaparayı koruyan bölümdür. Bu bölüm genellikle tahvil gibi sabit nakit akışı olan finansal varlıklardan oluşur. Diğer türev araç kısmı ise ek getiri sağlayan bölümdür ve genellikle opsiyonlar kullanılır.

Getiriyi Artıran Yapılandırılmış Finansal Araçlar

Getiriyi artıran yapılandırılmış finansal araçlarda, başlangıç yatırımlarının korunması söz konusu değildir ve sağlanacak maksimum getiri çoğunlukla 'cap' denilen bir düzeyde sabitlenmektedir. Bu araçlar başlangıç yatırımının korunmaması dikkate alındığında, riskli araçlardır.

Getiriyi artıran yapılandırılmış finansal araçlara en bilinen ürünler Discount Certificate (DC) ve Reverse Convertible (RC) örnek olarak verilebilir.

Katılımlı Finansal Araçlar

Yapılandırılmış finansal araçlar arasında yer alan bu ürünlerin temel özelliği, önceden belirlenmiş bir maksimum getiri seviyesinin olmayışıdır (Barlocher 2009, 141). Katılımlı finansal araçlar dayanak varlıklarında oluşan fiyat değişiklikleri ürüne aynen ya da farklı oranlarda yansiyabilir.

Özellikle yurtdışında yaygın olarak kullanılan katılımlı finansal araç türleri; Açık Uçlu Sertifika (Open End Certificate), Yüksek Performansa Dayalı Sertifikalar (Outperformance Certificate), Bonuslu Sertifika (Bonus Certificate) ve Yüksek Performansa Bağlı Bonuslu Sertifikalar (Outperformance Bonus Certificate) ürünleridir.

Yüksek Performansa Dayalı Sertifikalar, dayanak varlıkta oluşan fiyat değişimlerini performans sınır (strike) düzeyi olarak adlandırılan belirli bir düzeye kadar bire bir yansıtan ürünlerdir. Performans sınır düzeyi, opsiyon sözleşmelerindeki kullanım fiyatına benzerdir. Vade dolduğunda belirlenen performans sınır düzeyinin aşılp aşılmadığına bakılarak ona göre işlem yapılmaktadır. Performans sınır düzeyine kadar dayanak varlığın getirisi ürünün getirisine bire bir yansıtılırken, bu düzeyden sonra dayanak varlığın getirisi Yüksek Performansa Dayalı Sertifika getirisine önceden belirlenmiş ve performans oranı olarak adlandırılan bir oran kadar yansıtılır. Performans oranı %100'ün üzerinde olmaktadır ve her Yüksek Performansa Dayalı Sertifika için farklı olabilir.

Kaldıraçlı Yapılandırılmış Finansal Araçlar

Kaldıraç sağlayan yapılandırılmış finansal ürünler genel olarak yatırımcıların küçük tutarda yatırım ile büyük tutarda pozisyona sahip olabilmelerini sağlayan ürünler olarak tanımlanır. Bu ürünlerin özelliği, ürünün dayandığı varlığın fiyatındaki küçük bir değişimin ürünün kendi fiyatına artarak yansmasıdır. Buna kaldıraç etkisi denilmektedir. Kaldıraç sağlayan yapılandırılmış ürünlerde dayanak varlık olarak hisse senedi, endeks, döviz kuru, emtia, vb. gibi varlıklar kullanılmaktadır. Bu türdeki yapılandırılmış ürünlere en iyi örneklerinden biri varantlardır.

3.2. Yapılandırılmış Finansal Araçların Türkiye’de Kullanımı

Yapılandırılmış finansal araçlar, ülkemiz finansal piyasaları için yeni olarak değerlendirilebilecek araçlardır. Ülkemizde faizlerin uzun yıllar göreceli olarak yüksek seyretmesi, yatırımcıların piyasalardaki istikrarsızlığa bağlı olarak riske duyarlı olması ve yerli finansal piyasaların global piyasalar ile entegrasyonun koşullara bağlı olarak hızlı gerçekleştirilememesi yapılandırılmış ürünlerin Türkiye’deki gelişimini geciktiren nedenler arasında başlıcalarıdır.

Bununla birlikte, ülkemizde son yıllarda önceki yıllara oranla faiz oranlarının düşmesi sonucu yatırımcılar farklı yatırım araçları aramaya başlamış ve risk isteklerinde artış yaşanmıştır. Yine, finansal sistemin giderek daha fazla globalleşmesi ile bu konularda deneyimli finansal kurumların piyasalarda faaliyet göstermeye başlaması Türkiye’de yapılandırılmış finansal araçların kullanımını artırmaya başlamıştır.

Türkiye’deki yapılandırılmış ürünler genellikle yapılandırılmış mevduat ürünleri şeklinde görülmektedir. Bu grup içinde en yaygın olanı da Çift Oranlı Opsiyonlu Mevduat (DCD - Dual Currency Deposit)’tir.

4. TÜREV VE YAPILANDIRILMIŞ ÜRÜNLER İLE İLGİLİ MUHASEBE STANDARTLARI

Genel olarak bakıldığında, küresel piyasalarda muhasebe ve finansal raporlama sistemleri ile ilgili iki temel farklı yapı bulunmaktadır. Bunlar; Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) geçerli olan ve Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) tarafından oluşturulan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GAAP) ile Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından oluşturulan Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) ya da yeni adıyla Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS)’dir.

Ülkemizde de Uluslararası Muhasebe Standartları(UMS) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) doğrultusunda geliştirilen Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) içinde yer alan aşağıdaki standartlar konuyla ilgili düzenlemeler içermektedir.

Finansal Araçlar: Sunum, TMS 32/UMS 32

Bu standardın temel amacı, bir işletmedeki finansal araçların borç veya öz sermaye olarak sunulması ile finansal varlık ve finansal borçların netleştirilmelerine ilişkin ilkeleri belirlemektir.

TMS 39/UMS 39

TMS 39'un amacı; finansal varlıkların ve finansal borçların muhasebeleştirme ve ölçülmesine yönelik ilkeleri belirlemektir.

TMS 39'da, finansal varlıkların sınıflandırılma biçimlerine göre itfa edilmiş maliyet veya gerçeğe uygun değer ile ölçülmesi ve varlıklara ilişkin kazanç veya kayıpların gelir tablosu veya özkaynaklarda raporlanmasına ilişkin ilkeler belirlenmektedir.

Finansal Araçlar: Açıklamalar, TFRS 7/UFRS 7

TFRS 7/UFRS 7 bir açıklama standardıdır. Standartın amacı; işletmenin finansal araçlardan kaynaklanan risklerinin niteliği ve düzeyi ile işletmenin bu riskleri yönetme yöntemlerine ilişkin bilgileri, o işletmenin finansal tabloları vasıtasıyla kamuoyuna açıklamaktır.

TFRS 9/UFRS 9 "Finansal Araçlar" Standardı

Halen yürürlükte olan TFRS 9 "Finansal Araçlar" Standardında, finansal araçların sınıflandırılması, ilk muhasebeleştirilmesi ve ölçümüne ilişkin finansal raporlama ilkeleri yer almaktadır. Bu TFRS/UFRS'nin amacı, finansal tablo kullanıcılarına işletmenin finansal varlıklarının tutarını, zamanını ve gelecekteki nakit akışlarının belirsizliğini değerlendirmelerinde, finansal varlıklara ilişkin ihtiyaca uygun ve faydalı bilgiyi sunacak finansal raporlama ilkelerini belirlemektir.

Önümüzdeki dönemde finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve ölçümüne ilişkin olarak kullanılmakta olan UMS 39 kaldırılarak yerine UFRS 9'un son versiyonu uygulamaya girecektir. UFRS 9 ile ilgili çalışmalar 24 Temmuz 2014 tarihinde tamamlanmış olup, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulunun resmi internet sayfasından duyurulmuştur. Standart son haliyle 01 Ocak 2018 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanacaktır.

UFRS 9'un son versiyonu, finansal araçların sınıflandırması, ölçümü, değer düşüklüğü ve hedge muhasebesini bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken, finansal varlıkların sınıflandırmasını nakit akışlarının yapısını da dikkate alarak bir iş modeli çerçevesinde yapmayı hedeflemektedir (Deloitte 2013).

Hedeflenen geliştirilecek olan bir beklenen kredi kayıp modeli çerçevesinde, değer düşüklüğü muhasebesini bütün finansal araçlara uygulanabilir hale getirmektir. Düzenleme, standart risk yönetimi ve bunun muhasebeleştirilmesi arasında daha güçlü bir bağ kurarak hedge muhasebesini geliştirmeyi içermektedir.

UFRS 9 son versiyonu saklı türev ürünler de dahil olmak üzere bütün finansal varlıklar için tek bir sınıflandırma yaklaşımı uygulamaktadır. Finansal varlıkların nasıl sınıflandırılacağı ve ölçüleceğini belirlemek için iki kriter kullanılacaktır:

- a) İşletmenin finansal varlıklarını yönetecek iş modeli,
- b) Finansal varlıkların sözleşmeye dayalı nakit akış özellikleri.

Özkaynağa dayalı finansal araçlara yapılan yatırımlar, gerçeğe uygun değeri ile ölçülür. Ancak, işletme alım satım amacıyla elde tutulmayan özkaynağa dayalı bir finansal araca yapılan yatırımın gerçeğe uygun değerindeki değişikliklerin diğer kapsamlı gelirden sunulması konusunda geri dönmek üzere bir tercihte bulunabilir. Eğer bu araç alım satım amacıyla elde tutuluyorsa, gerçeğe uygun değerindeki değişiklikler kar veya zararda muhasebeleştirilir (PWC 2016).

UFRS 9, değer düşüklüğü zararlarının kaydedilmesine yönelik yeni bir model olarak beklenen kredi zararları modelini sunmaktadır. Modele göre, yeni kural gereğince işletmeler, finansal varlıkların ilk kayda alındığı tarihte varlığa ilişkin ömür boyu beklenen kredi zararlarının 12 aylık kısmını (ticari alacaklar için varlığın ömrü boyunca beklenen kredi riskini) kayda almak zorundadır.

5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TÜREV İŞLEMLERİN KULLANIMI

Ülkemizde finansal piyasalarda 1990'lı ve 2000'li yıllarda yaşanan finansal krizlerin yanı sıra finansal piyasalarda sürekli var olan volatiliteye bağlı olarak artan finansal riskler bankaların bu risklerden korunmaya yönelik türev ürün kullanımlarını sürekli artırmıştır. Son yıllarda yeni nesil finansal ürünler de sektörde kullanılmaya başlanmakla birlikte, banka finansal tablolarından konuya ilişkin rakamsal veri elde etmek mümkün olmamaktadır.

Türev ürünlere ilişkin olarak ise sektörün aktif büyüklüğü olarak önemli paya sahip bankaların da türev işlemlerin nazım hesaplardan aldıkları paya ilişkin yıllar itibariyle bilgi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Türev İşlemlerin Banka Bazında Bilanço Dışı Hesaplar İçindeki Yeri (%)

Banka	2012 Toplam Türev Araçlar Pay (%)	2013 Toplam Türev Araçlar Pay (%)	2014 Toplam Türev Araçlar Pay (%)	2015 Toplam Türev Araçlar Pay (%)
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	11,9	18,9	25,0	41,3
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	9,2	31,2	36,0	28,5
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	3,4	4,3	4,5	4,8
Akbank T.A.Ş.	11,6	27,2	24,5	30,1
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	67,1	72,4	74,7	73,9
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	39,5	64,8	68,6	53,0
Türkiye İş Bankası A.Ş.	27,2	49,4	47,9	60,2
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	41,4	62,8	63,0	61,7
Denizbank A.Ş.	63,3	66,2	55,8	37,6
Finans Bank A.Ş.	67,6	32,7	35,6	72,1
10 Banka Toplamı	23,0	33,5	32,4	35,1
Diğer Bankalar Toplam	21,6	32,7	34,6	34,4
Sektör Toplamı	22,8	33,4	32,8	34,9

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablo incelendiğinde, 2012-2015 arasındaki 4 yıllık veri esas alınarak yapılan değerlendirmede Türk Bankacılık Sektöründe türev işlemlerin daha fazla kullanıldığını söylemek mümkündür.

Türev işlemler ağırlıklı olarak özel bankalar tarafından kullanılmaktadır. Kamu bankaları ise özel bankaların gerisinde kalmakta olup riskten korunma amaçlı işlemlerinin olmaması dikkat çekicidir.

Türk Bankacılık Sektöründe Türev Ürünlerle İlişkin Kullanılan Hesaplar

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yayımlanan, Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ'de bankaların muhasebe sistemlerinde tekdüzeni sağlayan hesap planı yer almaktadır. Aşağıda bu hesap planında yer alan türev ürünlere ilişkin hesapların özet olarak gösterimi yer almaktadır:

Tablo 2. Türev Ürünlere İlişkin Kullanılan Hesaplar

Bilanço Hesapları	
Aktif Hesaplar	Pasif Hesaplar
224 Türev Finansal Varlıklar – T.P.	364 Türev Finansal Yükümlülükler – T.P.
225 Türev Finansal Varlıklar – Y.P.	365 Türev Finansal Yükümlülükler – Y.P.
278 Muhtelif Alacaklar – T.P.	390 Muhtelif Borçlar – T.P.
279 Muhtelif Alacaklar – Y.P.	391 Muhtelif Borçlar – Y.P.
	41406 Riskten Korunma Değerleme Farkları
Gelir Tablosu Hesapları	
Gider/Zarar Hesapları	Gelir/Kar Hesapları
862 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – T.P.	752 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – T.P.
863 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – Y.P.	753 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – Y.P.
872 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – T.P.	754 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – T.P.
873 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – Y.P.	755 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – Y.P.
Nazım Hesaplar	
934 Müşteri Adına Yapılan Türev Finansal Araç Alım Satım İşlemlerinden Alacaklar – T.P.	936 Müşteri Adına Yapılan Türev Finansal Araç Alım Satım İşlemlerinden Borçlar – T.P.
935 Müşteri Adına Yapılan Türev Finansal Araç Alım Satım İşlemlerinden Alacaklar – Y.P.	937 Müşteri Adına Yapılan Türev Finansal Araç Alım Satım İşlemlerinden Borçlar – Y.P.
944 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar	946 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar
945 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar YP	947 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar YP
964 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar – T.P.	966 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar – T.P.
965 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar – Y.P.	967 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar – Y.P.

6. YAPILANDIRILMIŞ FİNANSAL ÜRÜNLERDE MUHASEBELEŞTİRME ÖNERİSİ

Yeni finansal ürünler daha önce söz edildiği üzere ülkemizde yeni kullanılmaya başlanmış olup henüz muhasebeleştirilmesine ilişkin belirsizlikler mevcuttur. Bu nedenle bu ürünlere yönelik öncelikle tekdüzen hesap planında yerinin ayrıştırılması yani alt skontlar oluşturulması ve ikinci olarak da kayıt şekillerinin ortaya konması önem taşımaktadır.

Aşağıda yer alan örnek uygulamada da ana skontlar altında gösterilen alt skontlar tek düzen hesap planında halen olmamakla birlikte, bu çerçevede kullanılabilecek skont önerilerini içermektedir. Örnekte bu skontlar koyu renk ve italik olarak gösterilmiştir. Yine bu örnek uygulamada yeni nesil finansal ürünlerden biri olan Yüksek Performansa Dayalı Sertifika (Outperformance Certificate-OC) ürününün nasıl kayıt altına alınacağına ilişkin uygulama yapılmaktadır.

Yüksek Performansa Dayalı Sertifika (Outperformance Certificate-OC) Kayıt İşlemleri

Dayanak varlık ABC hisse senedi

Yüksek Performansa Dayalı Sertifika başlangıç fiyatı 300 TL

Hisse senedi başlangıç fiyatı 300 TL

Performans sınır düzeyi 300 TL

Performans faktörü % 150

Performans sınır düzeyi olan 300 TL'nin üzerindeki fiyatlarda Yüksek Performansa Dayalı Sertifika yatırımcısına aşağıda hesaplanan getiriyi sağlar;

Yatırımcının getirisi = Dayanak varlığın vade sonu değeri - Dayanak varlığın başlangıç değeri x Performans oranı

Değerleme döneminde ABC hisse senedi fiyatı % 6 oranında artarak 318 TL olursa Yüksek Performansa Dayalı Sertifika yatırımcısı; $(318-300) \times (\%150) = 27$ TL kazançlıdır ve bankanın bu miktarda kaybı vardır.

Örneğin; vade sonunda ABC hisse senedi fiyatı % 10 oranında artarak 330 TL olursa Yüksek Performansa Dayalı Sertifika yatırımcısı; $(330-300) \times (\%150) = 45$ TL kazanır ve vade sonunda 345 TL (300 TL + 45 TL) elde eder. Dolayısıyla bankanın bu miktarda kaybı vardır.

Performans sınır seviyesi olan 300 TL'den düşük seviyelerde oluşan fiyatlarda, Yüksek Performansa Dayalı Sertifika dayanak varlıktaki fiyat değişikliklerini aynen yansıtır. Dayanak

varlıktaki fiyat değişiklikleri performans sınır düzeyine kadar aynen dikkate alınır. Dayanak varlığın fiyatı performans sınır düzeyinden daha düşük gerçekleşirse, herhangi bir performans olmadığından performans oranı dikkate alınmaz. Performans sınır düzeyinden sonra performans oranı esas alınarak hesaplama yapılır.

Örneğin ara dönemde bankanın yukarıda yer aldığı gibi 27 TL zarar ettiği şekilde vade sonunda ABC hisse senedi fiyatı 270 TL seviyesinde gerçekleşirse, %10'luk bir düşüş sergilemiş olup, Yüksek Performansa Dayalı Sertifika yatırımcısı %10 düzeyinde bir kayba uğrar ve vade sonunda 270 TL (300TL – 30TL) elde eder. Dolayısıyla banka da bu miktarda kazançlıdır.

İhraç edilen menkul kıymetin kaydı.

<u>100 KASA HESABI</u>	300	
<u>376 İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER</u>		300

İhraç edilen menkul kıymetin nazım hesaplarda izlenmesi.

<u>964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇ</u>		
<u>ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN AL.</u>		
96450 Yeni Nesil Türev Ürünler Alım Satım İşlemleri	300	
<u>966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİN.</u>		
<u>ARAÇ ALIM SATIM İŞL. BORÇLAR</u>		300
96650 Yeni Nesil Türev Ürünler Alım Satım İşlemleri		

Ara dönemde değerlendirme sonucu zarar kaydı.

<u>872 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL</u>		
<u>ARAÇLARDAN ZARARLAR</u>		
87204 Yeni Nesil Türev Ürünler Alım Satım İşlemlerinden	27	
<u>360 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI</u>		
36009 Türev İşlemler Gider Reeskontları		27

Ara dönem değerlendirme kaydının ertesi gün iptal edildiği varsayımıyla dönem sonunda zararın kaydı.

<u>376 İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER</u>	300	
<u>872 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ZARARLAR</u>	45	
87204 Yeni Nesil Türev Ürünler Alım Satım İşlemlerinden		
100 KASA HESABI		345

Ara dönem değerlendirme kaydının ertesi gün iptal edildiği varsayımıyla dönem sonunda karın kaydı.

<u>376 İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER</u>	300	
<u>100 KASA HESABI</u>		270
<u>752 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN KARLAR</u>		30
75204 Yeni Nesil Türev Ürünler Alım Satım İşlemlerinden		

Vadesi dolan ihraç edilen menkul kıymetin nazım hesaplardan çıkışı.

<u>966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇ ALIM SATIM İŞL. BORÇLAR</u>	300	
96650 Yeni Nesil Türev Ürünler Alım Satım İşlemleri		
<u>964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇ ALIM SATIM İŞL. AL.</u>		300
96450 Yeni Nesil Türev Ürünler Alım Satım İşlemleri		

7. SONUÇ

Yapılandırılmış finansal ürünler, kendilerine özel risk ve getiri profilleri olan türev ürünler ile geleneksel finansal ürünlerin kombinasyonudur.

Son yıllarda önceki yıllara oranla faiz oranlarının düşmesi sonucu yatırımcılar farklı yatırım araçları aramaya başlamış ve risk iştahlarında artış gerçekleşmiştir. Ayrıca finansal sistemin giderek daha fazla globalleşmesi ile yapılandırılmış ürün konusunda uluslararası tecrübeye sahip finansal kurumlar piyasalarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede, Türkiye’de yapılandırılmış ürün kullanımında da artış yaşanmıştır.

Başta türev araçlar olmak üzere, finansal araçlarla yapılan işlemlerin çeşidindeki ve hacmindeki artış, bu araçlarla gerçekleştirilen işlemlerin finansal etkilerinin ne şekilde mali tablolara yansıtılacağı sorununu gündeme getirmiştir. Bu sorun ülkelerin bireysel düzenleme çabalarıyla aşılmaya çalışılmış; ancak, finansal araçların çok hızlı bir şekilde gelişmesi, muhasebe yaklaşımlarının bu araçların esasını yansıtacak şekilde ülkeler arasında aynı bakış çerçevesinde gelişmemesi sonucunda, aynı muhasebe işlemi için farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Yapılandırılmış finansal ürünler, ülkemizde yeni uygulanmaya başlanan ürünler olduğu için muhasebe uygulamaları boyutunda belirsizlikler bulunmaktadır. Bu çerçevede yer alan ürünlerin giderek çeşitlendirildikleri, yaygınlaştıkları ve banka finansal tablolarında daha fazla yer aldıkları dikkate alındığında belirsizliklerin giderilmesi önem taşımaktadır. Ancak bu türdeki ürünlerin çok farklı nitelikler taşımaları ve karmaşık yapıları nedeniyle standart muhasebe uygulamalarının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede düzenleme ve gözetim organı tarafından ürün grupları oluşturularak muhasebe alanında standart sağlayıcı düzenleme yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. 2007. “Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Uygulama Süreci: Sorunlar, Çözüm Önerileri”, Mali Çözüm Dergisi, 80.
- Akdoğan, N. ve O. Sevilengül. 2007. “Türkiye Muhasebe Standartlarına Uyum İçin Tekdüzen Hesap Planında Yapılması Gereken Değişiklikler”, Mali Çözüm Dergisi, 84.
- Anbar, A.ve D. Alper. 2011. “Bankaların Türev Ürün Kullanım Yoğunluğunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi.
- Banks, E. 2006. Synthetic and Structured Assets, New Jersey, John Wiley & Sons.

- Baran, Ö. 2007. “The Use of Derivatives in Banking Sector and Their Applications in Turkey”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barlocher, J. 2009. “Experience with The Collection and Publication of Data on Structured Products in Switzerland”, IFC Bulletin, No 31.
- Barnes, R. 2001. “Accounting for Derivatives and Corporate Risk Management Policies”, Journal of Derivatives Accounting.
- Başbilici, O. 2006. “Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Bunea, C.A. 2009. “Basic Principles of Hedge Accounting”, George Bacovia University, Bacau MPRA, Paper No. 17072.
- Comiskey, E.E. ve C.W. Mulford. 2008. “The Non-Designation of Derivatives As Hedges for Accounting Purposes”, The Journal of Applied Research in Accounting and Finance, Issue 2.
- Das, S. 2000. Structured Products and Hybrid Securities, John Wiley & Sons, New York.
- Deloitte. 2013. “IFRS 9 Gets a New Hedge Accounting Model”, Deloitte Headsup, 32.
- Fabbozi, F., J., H.A. Davis ve M. Choudhry. 2006. Introduction to Structured Finance, New Jersey, John Wiley & Sons.
- Finnerty, J. D. ve D. Grant. 2006. “Testing Hedge Effectiveness under SFAS 133”, The CPA Journal.
- Haftacı, V. ve D. Pehlivanlı. 2007. “UMS 39 ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Hazar, A. ve Ş. Babuşcu. 2017. Temel Banka Muhasebesi –Şube İşlemleri-, Akademi Consulting & Training, Ankara.
- Hull, J. C. (2006), Options, Futures and Other Derivatives, 6. Baskı, Prentice Hall.
- Iatridisa, G. 2012. “Hedging and Earnings Management in the Light of IFRS Implementation: Evidence From the UK Stock Market”, The British Accounting Review, Issue 1.
- Satyajit D. 2006. Structured Products, 3.Basım, John Wiley & Sons.
- Zhou, H. 2009. "Does Fair Value Accounting for Derivatives Improve Earnings Quality?", Financial Accounting Abstracts Working Paper Series, No. 68.
- PWC. 2016. “Yeni Finansal Araçlar Standartı Finansal Sektörü Nasıl Etkileyecek?”, <http://www.pwc.com.tr/tr/services/ufers/pdf/ufers-bulteni-finansal-araclar-standardi-cikti.pdf>